

JULI

DNB magazine nr. 2, 2013

DNB MAGAZINE

Op naar één Europese
arbeidsmarkt

In dit nummer...

10/ Arbeidsmigratie in Europa

In theorie is er in Europa sprake van één grote arbeidsmarkt en kun je als werknemer makkelijk over de grens een job zoeken. De praktijk blijkt weerbarstiger, maar de economische crisis helpt een handje.

18/ Happy kids, happy tweets

Welvaart wordt meestal uitgedrukt in één cijfer: het bruto binnenlands product van een land. Er zijn echter ook andere indicatoren die meer zeggen over ons welzijn.

ARTIKELEN

08/ Meer eurolanden, minder vaak stemmen

16/ Steeds meer pinnen

RUBRIEKEN

03/ Redactioneel

04/ Banktueel

06/ De wereld in cijfers

20/ Eurolanden: Duitsland

22/ Kunstpodium: Invitations van Anna Ostoya

24/ In Beeld

Onbegrensde arbeidsmarkt

In de film *Friends with benefits* wordt de hoofdpersoon gebeld door een headhunter. De vraag is of hij interesse heeft in een nieuwe baan? Dat klinkt hem als muziek in de oren maar de consequentie is dat hij zijn spullen bij elkaar moet pakken voor een verhuizing van New York naar San Francisco. Dat is een tocht van ruim 4500 kilometer. Geen forens die daar raad mee weet. Je boeltje bij elkaar pakken en verhuizen voor een baan is in Amerika veel meer gemeengoed dan in Nederland. Het hoort misschien een beetje bij de Amerikaanse *state of mind*, de *frontier* gedachte en pioniersgeest. Als er hier voor mij geen kans is dan ga ik het avontuur aan en trek ik westwaarts. *Go west young man*, luidt het historische adagium. In de Verenigde Staten is dit vrij eenvoudig omdat de arbeidsmarkt enorm is. Als er in de ene staat geen werk is kun je naar een volgende waar wel banen zijn. En het mooie is dat de taal en cultuur geen belemmeringen vormen.

Dat is in Nederland wel anders. Taal is geen probleem, maar toch kiest iets meer dan de helft van de Nederlandse werknemers ervoor om heen en weer te rijden tussen woon- en werkplaats. Van alle Europeanen zijn wij als Nederlanders verreweg de meeste tijd kwijt aan woon-werkverkeer. De gemiddelde forens doet er 46 minuten over om vanuit huis op zijn werk te komen. Kennelijk is de verhuisbereidheid in ons land niet zo hoog. Het fileleed en de treinvertragingen doen het voordeel van de korte werktijden in ons land teniet. Momenteel zie je een nieuwe trend, die aangejaagd wordt door de economische malaise in Europa. Veelal jonge hoogopgeleide Europeanen kijken voor een baan over de landsgrenzen heen. Zij hebben iets van de Amerikaanse pioniersgeest beter gezegd een Europese pioniersgeest. Taal en andere barrières nemen ze voor lief. Europa als één grote arbeidsmarkt en dan gaan waar het werk is. Met zo'n pioniersgeest kunnen we in Nederland in ieder geval het fileprobleem oplossen.

De redactie

Wat je echt wilt weten

Nieuw boek over vernieuwing van financieel toezicht

Joanne Kellermann

Femke de Vries

Jakob de Haan

Initiatieven en innovaties: dat tekent het vak van de financiële toezichthouder van na de crisis. Dat blijkt uit de nieuwe DNB-publicatie *Financial supervision in the 21st Century*. Daarmee heeft DNB de primeur, want het is de Nederlandse toezichthouder die als eerste de vele innovaties in het financieel toezicht wereldwijd bundelt. Zo geeft DNB een nieuwe impuls aan de versterking van het toezicht – nationaal en internationaal.

Effectief toezicht

Het boek biedt een verzameling van innovatieve ideeën van experts uit tal van landen, en is samengesteld onder redactie van DNB-directeur Joanne Kellermann, en DNB-managers Jakob de Haan en Femke de Vries. ‘Goed toezicht is continue in beweging,’ zo benadrukt DNB-directeur Joanne Kellermann, verantwoordelijk voor het toezicht op pensioenfondsen en verzekeraars. ‘We hebben over het geheel genomen het gevoel dat we beter *in control* zijn.’ Niet dat DNB meer boetes uitdeelt. Het toezicht is veeleer een proces van gedragsbeïnvloeding via allerlei kanalen – waarvoor iedere toezichthouder verantwoordelijk is. Hierbij staat uiteraard de eigen verantwoordelijkheid van financiële instellingen voorop. Daarbij moet DNB open blijven staan voor kritiek en daaruit lessen blijven trekken, en die vertalen in effectiever toezicht. Kellermann: ‘Dat is ons ultieme doel, want toezicht is alleen goed als het effectief is.’

Kritisch

Ook redacteur Femke de Vries, die leiding geeft aan de DNB-toezichtdivisie van expertisecentra, benadrukt hoe sterk het vak toezicht in beweging is. ‘Je ziet dat het toezicht op de financiële sector

sinds de crisis een ware gedaantewisseling heeft ondergaan. Dit boek geeft een goed overzicht van hoe modern en innovatief toezicht op de financiële sector er uit ziet. De ontwikkelingen gaan snel. Soms loopt DNB daarbij voorop en soms kunnen we leren van anderen binnen of buiten ons eigen vakgebied. Een belangrijk aspect van onze interne cultuurverandering is dat we kritisch naar onszelf blijven kijken. We zijn steeds meer een ‘lerende organisatie.’

Europees

Met het publiceren van dit boek stimuleert DNB de internationale kennisuitwisseling, zo benadrukt collega-redacteur Jakob de Haan, die leiding geeft aan de afdeling onderzoek binnen DNB. De Haan: ‘Met de komst van de Europese bankenunie is het goed dat DNB laat zien wat er in het toezicht de laatste jaren is verbeterd. Het is zaak om deze praktijk voort te zetten onder het Single Supervisory Mechanism.’ Ook organiseert DNB in december een seminar over dit thema om van gedachten te wisselen met deskundigen uit binnen- en buitenland. ‘Diverse toonaangevende sprekers uit de academische en beleidsweld hebben al toegezegd om te komen, dus dit belooft een boeiende bijeenkomst te worden.’

Bestellen

Het boek *Financial Supervision in the 21st Century* wordt gepubliceerd door Springer en is te bestellen bij de boekhandel of online via amazon.com.

Taal: Engels

ISBN-10: 3642367321

ISBN-13: 978-3642367328

Letland: 18e euroland

Letland wordt het 18e euroland: ruim twee miljoen Letten zullen op 1 januari 2014 de eigen lats inruilen voor de euro. De eurolanden, de Europese Commissie en de ECB zijn positief over de toetreding van Letland. Het land voldoet aan de gestelde criteria: zo zijn de inflatie en de langetermijnrente in Letland laag, ligt het begrotingstekort van 1,5% dik onder de Europese norm van maximaal 3% en is ook de staatsschuld met 40% van het nationaal inkomen aanzienlijk minder dan de Europese norm (60%). Letland is de tweede Baltische staat die overstapt op de euro. Buurland Estland voerde de euro in op 1 januari 2011. *

Frankfurt maakt zich op voor Banktoezicht

De ECB bereidt zich voor op het Europese banktoezicht, dat naar verwachting per 1 september 2014 van start gaat. Achter de schermen wordt er in Frankfurt al sinds oktober vorig jaar hard gewerkt aan de voorbereidingen. Inmiddels zijn er circa vijftig toezichtcollega's uit verscheidene eurolanden gedetacheerd bij de ECB. Zij werken samen met ECB-medewerkers

en medewerkers van nationale toezichthouders als DNB mee in vijf grote projecten ter voorbereiding van dit zogenoemde Single Supervisory Mechanism.

Het plan is dat de ECB haar toezicht concentreert op de significante banken, dat wil zeggen de grootste, meest complexe en internationaal actieve banken. Er komen waarschijnlijk Joint Supervisory Teams (JST) voor het toezicht op één of meerdere banken. Zo'n team zal bestaan uit ECB-medewerkers en medewerkers van nationale toezichthouders als DNB. Naar alle waarschijnlijkheid zullen de JST-collega's straks op meerdere plekken werken: bij de ECB te Frankfurt én in de landen waar de betreffende bank opereert. Daarnaast blijft de verantwoordelijkheid voor het toezicht op de overige, niet-significante banken in handen van nationale toezichthouders zoals DNB. *

Krimp detailhandel

In Nederland heeft de detailhandel het zwaar te verduren omdat consumenten minder geld uitgeven. Het volume kromp in de detailhandel over het eerste kwartaal van 2013 uitzonderlijk sterk, met name omdat de non-food sector ver onder het Europese gemiddelde presteerde. Doe-het-zelfzaken en de woninginrichting branche hebben het zwaar te verduren. Volgens het Centraal

Bureau voor de Statistiek (CBS) bungelt Nederland onderaan in de Europese lijst. Alleen in landen als Griekenland, Spanje en Slovenië ging het slechter qua verkoopvolumes. In Nederland betrof de volumedaling in het eerste kwartaal op jaarbasis maar liefst 6%. Het Europees gemiddelde was 2%. Dankzij prijsstijging bleef de omzetsdaling beperkt tot 3%, wat nog steeds een flinke terugval is.

De food-sector, supermarkten, blijft het redelijk goed doen evenals verkopen via het internet. De gedaalde verkopen vertalen zich ook in het toegenomen aantal faillissementen. In mei ging 796 bedrijven of instellingen failliet in Nederland, het grootste aantal sinds het CBS begon met meten in 1981. In 81 van de gevallen betrof het een retailzaak. *

Bron: CBS

Meer duurzaam voedsel

Nederlandse consumenten besteden steeds meer geld aan duurzaam voedsel. In 2012 steeg het uitgegeven bedrag met 25% en de omzet kwam uit op 2,2 miljard euro. Dat blijkt uit de Monitor Duurzaam Voedsel 2012. Deze is samengesteld door onderzoeksinstituut LEI in Wageningen op basis van kassa- en

marktgegevens. Onder duurzaam voedsel vallen producten die zich positief onderscheiden door de manier waarop ze geproduceerd zijn: diervriendelijk, biologisch, milieuvriendelijk en/of ethisch. In minder dan drie jaar tijd zijn de consumentenuitgaven aan duurzaam voedsel verdubbeld. Van

alle verkochte voeding was in 2012 5,5% duurzaam. Een jaar eerder was dat 4,4%. In alle onderzochte takken werd groei genoteerd, zoals supermarkten, speciaalzaken, bedrijfsrestaurants, benzinstations en zorginstellingen. •

Bron: LEI Wageningen UR

Meer eurolanden, minder vaak stemmen

Als na Letland nog een land de euro krijgt, veranderen de stemverhoudingen in de ECB. De stem van Klaas Knot blijft zwaar mee tellen.

Tot nog toe heeft elk euroland één stem binnen de Raad van Bestuur van de Europese Centrale Bank (ECB). In die Raad zitten Klaas Knot (DNB) en zijn collega presidenten van de nationale centrale banken van het eurogebied naast de zes directieleden van de ECB. Als Letland per 1 januari 2014 toetreedt tot het eurogebied, zal de president van de Letse centrale bank als 18e bankpresident aan de vergadertafel van de Raad aanschuiven. Hij krijgt ook een stem, net zoals alle anderen rond de tafel. Maar als dan vroeger of later nog een land overgaat op de euro, dan veranderen de stemverhoudingen. Het huidige *one-man-one-vote-systeem* maakt dan plaats voor een roulatiesysteem, zo bepalen de statuten van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB).

Twee groepen

In het roulatiesysteem zijn er 21 stemmen die als volgt zijn verdeeld: zes stemmen voor de zes directieleden van de ECB, en vijftien stemmen voor alle centralebankpresidenten, ongeacht hun aantal. Dat betekent dat dan bij iedere vergadering een aantal presidenten dus geen stemrecht meer heeft. Wie dat zijn, dat verandert eens per maand. Wel is het zo dat alle presidenten bij de vergadering aanwezig zijn en het spreekrecht behouden, zelfs als ze die maand geen stemrecht hebben. Op die manier is het voor die groep van niet-stem-gerechtigden nog altijd mogelijk met goede argumenten invloed uit te oefenen. Zolang er minder dan 22 eurolanden zijn, worden de centralebankpresidenten daarvan verdeeld in twee groepen. In de eerste

groep zitten vijf presidenten, die vier stemmen verdelen. Elke maand is er dan één president die geen stemrecht heeft. De overige presidenten zitten in de tweede groep; zij hebben elf stemmen te verdelen. Met bijvoorbeeld negentien eurolanden (Letland plus nog een land) zitten er veertien presidenten in de tweede groep, waarvan er steeds drie geen stemrecht hebben. Als er 22 of meer eurolanden zijn, komt er nog een derde groep. Maar dat verandert niets aan de samenstelling en stemrechten van de eerste groep.

Nederland

Of een centralebankpresident uit een euroland in de eerste of tweede groep komt te zitten, hangt af van twee factoren. Ten eerste het aandeel van het desbetreffende land in het geaggregeerde bruto binnenlands product (bbp) van het eurogebied (dit telt voor 5/6 mee). Tweede factor is de omvang van de financiële sector van dat land in verhouding tot die van het eurogebied. Het Nederlandse bbp is in omvang het zesde van de Europese Unie, na Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Italië en Spanje. Aangezien het VK geen euroland is, komt Nederland op de vijfde plaats van de eurolanden. Daarbij heeft Nederland een relatief grote financiële sector. Dat verzekert ons land van een vijfde plaats op basis van beide factoren. En dat betekent dat DNB-president Klaas Knot deel gaat uitmaken van de eerste groep, de groep van presidenten die het vaakst stemrecht hebben. Daar kan alleen verandering in komen als óf het VK de euro invoert, wat vooralsnog niet aannemelijk lijkt, óf een ander land zwaarder gaat meetellen dan ons land, wat op korte termijn evenmin te verwachten is. Zo moet een land als Polen een wel zeer spectaculaire economische groei doormaken wil het Nederland over tien à vijftien jaar voorbijstreven en aldus aanspraak maken op een plaats in de eerste groep. Kortom, ongeacht het aantal eurolanden, de stem van Klaas Knot blijft de komende jaren zwaar meetellen. •

Eurolanden

De eurolanden zijn: België, Cyprus, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Slovenië, Slowakije, Spanje.

Europa op weg naar één grote arbeidsmarkt?

Op papier bestaat er in Europa één arbeidsmarkt dankzij de interne markt met een vrij verkeer van diensten, goederen, kapitaal en personen. Hoewel er in praktijk nogal wat obstakels zijn zwengelt de economische crisis arbeidsmigratie aan.

door Simon de Wilde

In de straten van Amsterdam hoor je vele talen, maar het Spaans lijkt je steeds vaker te horen en het zijn niet alleen verdwaalde toeristen die gedesoriënteerd naar hun stadsplattegrond staren. Steeds meer werkloze Spanjaarden verruilen hun geboorteland voor Nederland of een ander euroland waar zij op zoek gaan naar werk. Het zijn avonturiers en pioniers die hun heil tijdelijk elders zoeken omdat er in het land van herkomst te weinig kansen zijn op de arbeidsmarkt waardoor zij heel lastig een bestaan kunnen opbouwen. Dankzij de Europese integratie met een interne markt die drijft op een vrij verkeer van diensten, goederen, kapitaal en personen, wordt arbeidsmigranten in principe geen strobreed in de weg gelegd. Toch is het aantal Europeanen dat in een ander Europees land werkt vele malen lager dan het percentage dat zegt te willen werken in een ander land. Kun je spreken van één grote Europese arbeidsmarkt? Wat zijn obstakels die je tegenkomt als je wilt werken over de grens?

Wie Europa als één grote arbeidsmarkt ziet moet concluderen dat vraag en aanbod van arbeidskrachten en banen momenteel niet goed op elkaar afgestemd zijn. In landen als Griekenland en Spanje ligt de werkloosheid ver boven het gemiddelde van 11% dat Eurostat over mei 2013 in de 28 landen van de Europese Unie wist te meten. Gegeven de lage werkloosheidscijfers in landen als Nederland (6,6%), Luxemburg (5,7%), Oostenrijk (4,7%) en Duitsland (5,3%) en de hoge werkloosheidscijfers in landen als Spanje (26,9%), Griekenland (26,8%) en Portugal (17,6%) zou je zeggen dat er een stroom van arbeidsmigratie van zuid naar noord op gang komt.

Dat er sprake is van een discrepantie merkte ook de Duitse bondskanselier Angela Merkel recentelijk op. Zij meent dat werkloze Spaanse jongeren maar moeten solliciteren naar openstaande vacatures in de Duitse deelstaat Beieren. Arbeidsmigratie kan volgens haar een antwoord zijn om de onevenwichtigheden van de verschillende arbeidsmarkten in balans te brengen. De beursgenoteerde Nederlandse detacheerder DPA speelt handig in op de verschillen van vraag en aanbod binnen de Europese arbeidsmarkt. 'Sinds 2011 werven wij hoogopgeleide Spanjaarden die in Nederland aan de slag gaan in sectoren waar een tekort is. Denk bijvoorbeeld aan tandartsen en engineers,' licht algemeen directeur van DPA Eric Winter toe. DPA werkt daarbij nauw samen met andere partijen zoals de universiteit van Maastricht. Daartoe heeft DPA een speciale business unit ingericht: DPA Spanish Professionals.

Barrières

Wie echter naar de cijfers kijkt ziet dat arbeidsmigratie in de praktijk nog niet zo wil vlotten. Ongeveer 3% van de Europeanen gaat in een ander Europees land aan de slag, schrijft EU-commissaris van sociale zaken László Andor, terwijl hij constateert dat het percentage Amerikanen dat niet meer in hun oorspronkelijke staat leeft maar liefst tien keer zo hoog is als in Europa. In 2003 was nog slechts 1,6% van de Europeanen werkzaam buiten het land van herkomst dus er zit wel degelijk een stijgende lijn in en de economische crisis lijkt daarin een rol te spelen. Al valt het alleszins mee hoeveel arbeidsmigranten zich in ons land vestigen als je het uitdrukt in absolute cijfers. Als van de

miljoenen werkloze Spanjaarden zich er op jaarbasis 3000 vestigen in Nederland is dat niet veel. Zeker als je bedenkt dat het een uitdrukkelijk streven is van de Europese Unie om de arbeidsmobiliteit te vergroten.

In praktijk blijken er barrières te zijn waarom werklozen toch niet hun heil in andere lidstaten zoeken. 'Je kunt denken aan zaken als cultuur, diploma's, pensioenrechten, uitkeringen en legale en administratieve barrières,' somt Guido Schotten, beleidsmedewerker van DNB op. Maar het allerbelangrijkste obstakel is volgens hem taal. Twee op drie Spanjaarden geeft aan dat het niet machtig zijn van het Engels of een andere buitenlandse taal een obstakel vormt voor migratie, zo staat te lezen in een rapport van Deutsche Bank over arbeidsmobiliteit in het eurogebied. 'Desondanks zijn er toch veel hoogopgeleide jongeren die hun heil over de grens zoeken, zij spreken vaak wel redelijk Engels in tegenstelling tot de oudere generaties.'

Winter beaamt dat met name de taal een probleem kan vormen voor de Spanjaarden die in Nederland gaan werken. Hij constateert evenwel dat Spanjaarden over het algemeen hoogopgeleid zijn, over de juiste mentaliteit beschikken en dat de jonge generatie wel steeds beter Engels spreekt. 'Wij nemen zoveel mogelijk administratieve hobbels en problemen weg door een speciaal traject aan te bieden.' Zo volgen de gerekruteerde Spanjaarden een intensieve taal cursus Nederlands zodat een basisoniveau is bereikt. 'Daarnaast helpen wij met name tandartsen en andere professionals in de zorg met de registratie in het BIG-register. Daar loop je soms tegen het probleem aan dat een Spaans diploma niet altijd goed aansluit op de Nederlandse arbeidsmarkt.' Als voorbeeld geeft Winter Spaanse MDL-artsen (Maag-Lever-Darm-artsen). 'In Nederland is een tekort en in Spanje is er een overschot maar de diploma's sluiten niet aan.'

Verder helpt DPA met praktische zaken als het vinden van woonruimte waarbij het aloude kip-ei verhaal opgeld doet. Immers, wie woonruimte zoekt moet eerst ingeschreven staan. Ondanks deze hobbels is Winter positief over de Europese arbeidsmarkt en volgens hem staat internationale arbeidsbemiddeling dan ook pas in de kinderschoenen. Gevraagd naar nog meer praktische obstakels noemt Winter iets basaal als het niet kunnen openen van een bankrekening of het afsluiten van een telefoonabonnement of arbeidsongeschiktheidsverzekering. Toch zou het niet zo ingewikkeld hoeven zijn want als Limburger kun je je toch ook makkelijk vestigen in de Randstad om te studeren of te werken. 'Daar hoeft je geen bureau voor in te schakelen?'

Een taal niet spreken en je familie en vrienden achterlaten is een belemmerende factor die voor de hand ligt. Maar er zijn ook

Vrij verkeer van personen

Het recht om je als EU-burger vrij te vestigen in een andere lidstaat vormt samen met het vrije verkeer van goederen, diensten en kapitaal een van de belangrijkste pijlers waarop de Europese integratie is gestoeld. Dit loopt sinds de beginjaren van de Europese integratie, eind jaren vijftig van de twintigste eeuw als een rode draad door geschiedenis heen. Grensoverschrijdende arbeidsmigratie gaat zelfs verder terug dan de start van de Europese integratie. Zo kwamen vanaf 1500 grote groepen migranten naar ons land waarbij de Gouden Eeuw een hoogtepunt vormde. De aantallen migranten waren toen veel hoger vergeleken met nu. In een stad als Amsterdam was een op de twee inwoners buitenlander en in Leiden zelfs twee op de drie.

belemmerende factoren waar je minder snel aan denkt zoals pensioenen, uitkeringen en legale en administratieve barrières. Guido Schotten geeft als voorbeeld dat het voor iemand uit Nederland lastig is om zijn of haar pensioen mee te nemen naar het buitenland. Het pensioenstelsel is voor elk land in de Europese Unie een nationale aangelegenheid en daarom zijn er een hoop verschillen tussen lidstaten. In Nederland is de eerste pijler in het pensioenstelsel, de AOW, relatief laag en de tweede pijler, wat je op bedrijfsniveau aan uitgesteld loon opbouwt, juist fors. In Europees verband wordt AOW gegarandeerd maar is de tweede pijler een onzeker verhaal. 'In Nederland gaan pensioenen in grote potten en is het voor een individu zeer lastig te bepalen welk deel uit de pot van hem of haar is,' zegt Schotten. Winter van DPA kan dit laatste obstakel beamen. 'Als je als detacheerder een vraag hebt over het pensioen duurt het tussen de acht en dertig maanden voordat je een antwoord hebt. Het zou volgens Winter echter niet zo ingewikkeld hoeven zijn en daarbij kunnen overheden helpen door administratieve barrières weg te nemen. 'Het kost een miljoen euro om een tandarts op te leiden in Nederland. In Spanje is er een overschot aan tandartsen,' zegt Winter.

Obstakels wegnemen

In Europees verband worden wel degelijk initiatieven genomen om dit soort wet- en regelgeving te harmoniseren en te stroomlijnen. Zo is EU-commissaris Andor druk bezig met harmonisatie van regels en diploma's. In je eigen land is je diploma geldig maar hoe zit dit in het buurland? Kun je dan aan de slag als ingenieur of moet je dan nog aanvullende opleidingen volgen? En, wie gaat in het buitenland op zoek naar een baan als je vijf jaar recht hebt op een uitkering in eigen land? Dat is geen prikkel om over de grens een baan te zoeken. Maar juist dit soort onderwerpen van harmonisatie liggen juist ook bijzonder gevoelig in Europa omdat ze de nationale soevereiniteit van lidstaten raken. Zo liet de Franse president François Hollande onlangs nog een uitspraak

over pensioenen optekenen door de media: Begrotingsafspraken, soit. Maar van mijn pensioenbeleid blijven ze af.

In Spanje was de (jeugd)werkloosheid altijd al vrij hoog maar sinds het uiteenspatten van de Spaanse vastgoedbubbel is de (jeugd)werkloosheid fors opgelopen. In sommige streken tot wel zeventig procent, zegt Winter. 'De Spaanse arbeidsmarkt is niet zo flexibel en daarom is het lastig om als hoogopgeleide in te stromen.' Daarom trekken mensen de grens over op zoek naar werk en zie je parallel aan de Spaanse werkloosheid ook het aantal migranten dat naar Nederland trekt gestaag groeien. Zo kwamen er in de jaren tot 2007 jaarlijks ongeveer 1200 Spanjaarden naar Nederland voor werk, studie of gezinshereniging. Inmiddels is dit opgelopen tot boven de 3000 personen een stijging van ruim 116%. (zie tabel 1.)

Ook het aantal Grieken neemt toe, maar het aantal Portugezen neemt slechts mondjesmaat toe terwijl de werkloosheid daar ook flink oploopt. Een verklaring daarvoor kan zijn dat veel Portugezen hun heil zoeken in toenmalige kolonies als Angola en Mozambique waar de economie sterk groeit en waar de taal geen obstakel vormt. DPA ziet wat dat betreft nog genoeg kansen want ook in landen als Portugal of Griekenland heb je hoogopgeleide jonge talentvolle mensen die moeilijk te vervullen vacatures in Nederland kunnen opvullen.

Tabel 1. Bron: CBS.

Land	Jaar	aantal migranten	Toename instroom (in %)
Griekenland	2007	798	186
	2011	2280	
Spanje	2007	1342	116
	2011	2899	
Portugal	2007	1524	8
	2011	1656	

De cijfers van arbeidsmigranten zijn niet volledig omdat er ook immigranten zijn die zich niet inschrijven bij de gemeente. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) dat de cijfers verzamelt haalt de gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA).

Arbeidsmigratie belangrijker

Nu de lidstaten van de Europese Unie een monetaire unie vormen is het instrument van een eigen wisselkoersbeleid verdwenen. 'Vroeger kon een land zijn munt devalueren om concurrerder te worden en de economie een impuls te geven,' legt Schotten uit. Bij een monetaire unie is dit aanpassingsmechanisme van de wisselkoers verdwenen, waardoor andere aanpassingsmechanismen belangrijker worden. 'In plaats van devaluatie kan een land concurrerder worden door de prijzen van producten en diensten te verlagen. Dit betekent echter dat

José Luis Villar Bardanca (29)

'Sinds december 2012 ben ik via DPA werkzaam in Nederland bij chipmachinefabrikant ASML. Daarvoor werkte ik in Duitsland in de auto-industrie. Toen deze kans voorbij kwam heb ik hem gepakt want nu heb ik een baan die aansluit bij mijn opleiding als Telecommunications Engineer. Bij ASML werk ik als software engineer en ontwikkel en ontwerp ik software voor de verschillende machine onderdelen voor de chipmachines die wij maken. Het bevalt me erg goed en ik ben er blij mee dat ik naar Nederland ben gekomen. De situatie op de arbeidsmarkt in Spanje is echt niet hoopgevend en ik ben naar het buitenland vertrokken met het idee om nooit meer terug te keren. Ik wil in ieder geval nog minstens drie jaar in het buitenland werken. Bureaucratische obstakels vielen wel mee want ik ben een inwoner van de Europese Unie. Culturele verschillen vallen ook best mee want Nederlanders en Spanjaarden behoren tot dezelfde westerse beschaving. De taal valt mij mee en Nederlanders spreken perfect Engels. Zelfs het weer in Nederland is niet heel veel anders dan in mijn geboortestreek Galicië. Wat me wel verbaast is het eten hier. Dat is bijna even slecht als in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In de supermarkt kun je in het vriesvak veel soorten friet vinden maar verse groenten of ander gezond voedsel is er maar weinig.'

de nominale lonen verlaagd moeten worden en dat is natuurlijk zeer impopulair,' zegt Schotten. Ook het begrotingstekort flink laten oplopen is geen optie voor lidstaten omdat zij zich dienen te houden aan afspraken van het Stabiliteits- en Groeipact dat onder andere stelt dat het financieringstekort niet groter mag zijn dan drie procent van het bbp.

Daarom is het aanpassingsmechanisme van arbeidsmigratie sinds de invoering van de euro alleen maar belangrijker geworden. En nu de werkloosheid tussen eurolanden sterk uiteen loopt, kun je constateren dat ook de internationale arbeidsmobiliteit stukje bij beetje toeneemt in het eurogebied. Van een arbeidsmarkt zoals we die in de Verenigde Staten kennen zal nooit sprake zijn in Europa, al was het maar omdat Europese landen zoveel verschillende talen spreken, meent Schotten. Maar de andere barrières die hierboven genoemd worden, kunnen wel degelijk worden weggenomen. Eric Winter van DPA is iets optimistischer wat dat betreft. 'Er is een nieuwe generatie Europeanen die overal wil werken en zal gaan waar de banen zijn. Europa is op papier één grote arbeidsmarkt maar in de praktijk zijn er hobbels en staat deze nog in de kinderschoenen. Op den duur ontwikkelt de Europese arbeidsmarkt zich naar Amerikaans voorbeeld.'

Steeds meer pinnen

Het aantal contante betalingen neemt af en tegelijkertijd stijgt het aantal pintransacties. Toch gaan we in Nederland voorlopig niet toe naar een samenleving zonder contanten.

Wie in de rij staat voor de kassa in de supermarkt kan de trend met eigen ogen waarnemen. In Nederland betalen we steeds vaker met de pinpas. Vooral als het gaat om grote bedragen, maar tegenwoordig ook steeds vaker bij kleine bedragen. Vaker pinnen gaat hand in hand met een verdere daling in het gebruik van contant geld. Ook in 2012 zette deze lijn zich door, zo blijkt uit onderzoek van de Nederlandsche Bank (DNB).

Sinds 2010 is het aantal pinbetalingen gegroeid van 2,2 miljard tot 2,5 miljard en de totale pinwaarde nam toe van 81 miljard euro tot 84 miljard euro. Het aantal contante betalingen is in drie jaar tijd gedaald van 4,4 miljard naar 3,8 miljard waarbij de totale contante waarde afnam van 53 miljard euro naar 47 miljard euro. Ook het aantal cashopnamen bij de banken via betaalautomaten liep terug van 52 miljard euro in 2010 tot 49 miljard euro in 2012.

Minder contant

Hoewel contant geld nog altijd een belangrijke rol speelt is het aandeel in de afgelopen drie jaar evenwel afgenomen. In 2012 rekenden consumenten nog 59% van hun betalingen in contanten af terwijl dit drie jaar eerder 65% was. De pinpas werd juist vaker gebruikt in dezelfde periode: dit steeg naar 39% van 32%. Het aantal contante betalingen aan de toonbank lag in 2012 op 3,8 miljard tegenover 2,5 miljard pintransacties.

Toch denkt DNB dat we ondanks deze trends in het betalingsverkeer niet afstevenen op een samenleving zonder contanten. Daarom is het van belang dat cash algemeen bruikbaar en beschikbaar blijft. Dat houdt in dat je als consument makkelijk geld van je bankrekening moet kunnen opnemen of er juist

op storten. Voor winkeliers betekent het dat goede faciliteiten beschikbaar zijn om hun kassaopbrengst op hun bankrekening te storten.

Wettig betaalmiddel

Bij sommige winkels kan de consument tegenwoordig alleen nog maar met de pinpas betalen. Denk bijvoorbeeld aan speciale pinkassa's bij supermarkten maar ook bedrijfsrestaurants waar je alleen nog maar met je chipknip terecht kunt. Uit het onderzoek van DNB blijkt dat 43% van de ondervraagden vindt dat geen enkele winkel contante betalingen mag weigeren. Als belangrijkste reden noemen zij dat contant geld een wettig betaalmiddel is waarmee altijd en overal betaald moet kunnen worden. Toch zou bijna de helft van deze groep het kunnen accepteren als bepaalde winkels in hun buurt dit uit veiligheidsredenen zouden doen.

Cashketen

In Nederland brengt DNB de eurobankbiljetten in omloop en vanuit deze bijzondere positie zet zij zich in voor een goed functionerende cashketen. Die wordt verzorgd door de banken, waardentransporteurs, geldverwerkers en DNB. Het publiek moet er bijvoorbeeld op kunnen rekenen dat eurobankbiljetten uit automaten echt zijn. Om winkeliers en publiek in staat te stellen de echtheid goed te kunnen controleren mogen door geldautomaten uitgegeven bankbiljetten niet versleten zijn. Recent is door DNB een app ontwikkeld waarmee je een eurobiljet eenvoudig op echtheid kunt controleren. •

Happy kids, happy tweets

We willen maar wat graag weten wie de gelukkigen op aarde zijn. Dat valt, gelukkig, te meten.

door Marijke Hoogerdoorn

‘We zitten in een recessie’, zo mopperen we als dé graadmeter van onze economie, het bruto binnenlands product, voor het tweede kwartaal op rij geen groei vertoont. Vervolgens lijkt heel Nederland zich bijkans in een depressie te praten, omdat we vaak doen alsof ons hele wel en wee afhangt van dat magische bbp-cijfer. En dat terwijl econoom Simon Kuznets, die het model ontwierp als beleidsinstrument tijdens de Grote Depressie van de jaren dertig, er al op wees dat welzijn veel meer is dan inkomen.

Bruto Nederlands Geluk

We kunnen ook andere indicatoren hanteren, zo stellen economen en wetenschappers wereldwijd. Ook in Nederland. ‘Het SCP heeft een Leefsituatie Index. Maar die dekt niet alle domeinen en ontbeert subjectieve indicatoren’, aldus Pim Claassen, afdelingshoofd statistiek bij DNB en voorzitter van de Raad van Advies voor de Marco-economische statistiek van het CBS. Er zijn zo’n acht domeinen van belang voor ons welzijn, zoals onderwijs, tijdsbesteding, gezondheid en maatschappelijke participatie. Claassen: ‘Statistisch zijn er voldoende mogelijkheden om een brede welzijnsindex samen te stellen. Het is nu vooral een kwestie van politieke wil om een index als het Bruto Nederlands Geluk verder te ontwikkelen en centraal te stellen in het beleid. Voordeel van zo’n index is dat politici voortaan op meer doelstellingen behalve het bbp duidelijk meetbaar kunnen scoren; en dat kan de discussie en besluitvorming over beleidsmaatregelen aanzienlijk verruimen.’

Internationaal zijn er meerdere indicatoren ontwikkeld om het welzijn van een land te bepalen. Zo introduceerde de Verenigde Naties in 1990 de Human Development Index, die is samengesteld uit meerdere indicatoren op het gebied van gezondheid, inkomen, ongelijkheid, armoede en duurzaamheid. Denk bijvoorbeeld aan de levensverwachting in een land, de overheidsuitgaven voor onderwijs en gezondheidszorg, en het percentage van de bevolking dat onder de armoedegrens leeft. Deze internationaal gehanteerde index illustreert dat landen

met een vergelijkbaar inkomen enorm kunnen verschillen in human development.

Boeddhistisch

Een land dat het serieus neemt met het geluk is Bhutan. Dit kleine bergstaatje met haar boeddhistische cultuur streeft niet zozeer naar een hoog bbp maar naar een zo hoog mogelijk Bruto Nationaal Geluk. Deze indicator meet naast materiële zaken ook immateriële als innerlijk geluk, spirituele groei, en het gevoel van veiligheid. En het geluk van de bevolking is hier het ultieme doel van de regering. Zo is in de grondwet opgenomen dat het bij de beoordeling van overheidsprogramma’s vooral gaat om de bijdrage daarvan aan het geluk en niet zozeer om het geldelijk gewin.

Disneyland

We zijn dol op alle cijfertjes die ons iets vertellen over onze staat van gelukzaligheid. Zo onthulde Unicef onlangs dat Nederlandse kinderen de allergelukkigsten zijn, volgens haar onderzoek onder kids in 29 hoogontwikkelde landen. Zij scoren het hoogst op materieel welzijn, onderwijs en gedrag, en zijn bovendien bijna allemaal (95%) tevreden over hun leven. Gloednieuw is de hedonometer, ontwikkeld door de onderzoekers Danforth en Dodds, die ons geluk meet aan de hand van zo’n 50 miljoen tweets per dag. Volgens hun peilingen was Valentijnsdag de gelukkigste dag; en 15 april, de dag van de bom-aanslag in Boston, de ongelukkigste in de afgelopen vijf jaar. De Amerikaanse onderzoekers hebben ook gekeken naar de geluksgevoelens per locatie. Zo ontdekten ze dat Disneyland niet de gelukkigste plaats op aarde is. Dat wisten wij Nederlanders natuurlijk allang. Dichtte ons aller J.C. Bloem immers niet al in 1945 ‘Domweg gelukkig in de Dapperstraat’? Ook al staat de rest van het gedicht ons misschien niet zo helder meer voor de geest, die ene dichtregel zegt genoeg: *geluk is niet te koop*. En dat is in tijden van crisis, waarin het slechte cijfers regent, een bijzonder gelukkig makende gedachte. •

Duitsland: het gras bij de burenen lijkt altijd groener

Wereldwijd staat 'Made in Germany' voor kwaliteit en dat doet de Duitse kassa's rinkelen. Deel 2 in de serie de sterke & zwakkere broeders van het eurogebied.

door Marijke Hoogendoorn

Terwijl het in ons land somberheid troef is, kijken we weleens verlekkerd naar de fraaie economische cijfers van onze oosterburen. De Duitse werkloosheid is de laatste jaren rap afgenomen – van 7,8% in 2009 naar 5,5% eind 2012 – maar bij ons is die recentelijk fors aan het oplopen. En waar ons begrotingstekort van 3,6% meer is dan eurocommissaris Olli Rehn *cum suis* lief is, heeft de Duitse overheid een weliswaar klein maar ò zo fijn overschot op haar begroting in 2012. Kijk ook eens naar de huizenmarkt: onze oosterburen moeten steeds meer euro's neertellen voor een woning, maar in ons land dalen de prijzen met gemiddeld 4% per jaar na de piek in 2008. De Duitse staatsschuld (81,5% bbp) is echter groter dan die van Nederland (71,8% bbp), en dat wijst erop dat het qua overheidsfinanciën niet altijd zo goed ging bij onze burenen. Duitsland, een van de grootste econo-

mieën ter wereld na China, de VS en Japan, is in sterke mate een inhaalslag aan het maken.

Booming

Na 1990 was de economie jarenlang slechts moeizaam vooruit te branden, mede door de zeer hoge kosten van de hereniging. In de periode 1992-2009 groeide de Duitse economie met gemiddeld 1,5%, terwijl Nederland in die jaren een gemiddelde economische groei van 2,6% kende.

Pas de laatste jaren is Duitsland booming. Het economisch succes van het land is deels op conto van premier Angela Merkel te schrijven, maar het fundament werd al eerder gelegd door haar voorganger Gerhard Schröder, die in het begin van de eeuw hervormingen doorvoerde om de hoge werkloosheid (pakweg 10% in 2005) en lage groei aan te pakken. Die hervormingen werpen hun vruchten af. Sinds

2006 zit de economie weer in de lift en neemt de werkgelegenheid toe. Met tijdelijke werktijdverkorting en andere crisismaatregelen wist het land zelfs tijdens de recessie van 2008-2009 de werkloosheid beperkt te houden. Het bbp kromp met 5,2% in 2009, maar groeide vervolgens met 4,2% in 2010 en 3% in 2011. Met een pakket van stimulerende en belastingmaatregelen wist Merkel het overheidstekort terug te brengen van 4,1% in 2010 tot 0,8% in 2011, en dit vervolgens zelfs om te buigen tot een licht overschot van 0,1% in 2012.

'Made in Germany'

Duitse producten staan wereldwijd symbool voor hoge kwaliteit. Het land is wereldleider en 's werelds meest technologisch geavanceerde producent van ijzer, staal, kool, cement, chemicaliën, machines, auto's, scheepsbouw en elektronica. In de export richt Duitsland zich op die delen van de wereld die goede kansen bie-

den, zoals Azië en vooral China. Terwijl een land als Italië producten maakt die ze inmiddels in Azië prima zelf kunnen maken, en vaak nog een stuk goedkoper ook, levert Duitsland de machines waarmee ze die concurrerende producten kunnen maken. De groei en industrialisatie van de opkomende landen verzekert Duitsland van een omvangrijke en expanderende vraag naar haar machines. Voeg daarbij dat de Duitse consumptiegoederen gretig aftrek vinden bij de nieuwe rijken van de opkomende landen. Het predicaat 'Made in Germany' doet menig Chinees, Indiër of Braziliaan wegdromen van een toekomst waarin die rondrijdt in een Mercedes of BMW en 's avonds thuis dineert aan een stijlvol gedekte tafel met servies van Villeroy & Boch – en zodra die het zich financieel veroorloven kan, maakt die zijn dromen waar. Het doet de Duitse kassa's lekker rinkelen.

Concurrentiepositie

Met de productie van hoogwaardige technologische producten probeert Duitsland een voorsprong te houden op landen waar de lonen laag zijn. Dat vergt forse investeringen in onderzoek. Het Duitse bedrijfsleven is verantwoordelijk voor bijna twee derde van de Duitse investeringen in research & development. De totale investeringen in R&D bedragen in Duitsland 2,82% van het bbp; in Nederland is dat 1,84%. Die investeringen betalen zich uit: Duitsland is technologisch nog steeds superieur in Europa. Tegelijkertijd zijn de salarissen in Duitsland de afgelopen tien jaar nauwelijks gestegen. In Zuid-Europa daarentegen zijn de salarissen met soms 40-50% gestegen en dat is veel meer dan de productiviteit. Duitsland verbetert zo haar concurrentiepositie. Voor dit jaar wordt een verdere economische groei verwacht, maar door de terugvallende

wereldhandel wordt het allemaal wel een tandje minder: een groei van 0,3% dit jaar en 1,5% in 2014. De vooruitzichten voor de langere termijn zijn echter rooskleurig.

Verkouden

Dat het gras bij onze oosterburen groener lijkt te zijn, is geen enkele reden voor jaloezie. Integendeel, het houdt ons land op de been, want maar liefst een kwart (24,2%) van onze export gaat naar Duitsland. Ook al doet het standardgezegde 'als Amerika niest, dan wordt Europa verkouden' nog altijd opgeld, in het door de schuldencrisis en recessie geplaagde Europa anno 2013 geldt evenzeer 'als Duitsland niest, dan krijgt de rest van Europa een zware griep'. En dat kunnen de Duitsland omringende – en door de crisis toch al kwetsbare – landen er nu echt niet bij hebben. •

Invitations van Anna Ostoya

door Alexander Strengers
Voorzitter Kunstcommissie

Show, come, yes, disclosures: met deze termen nodigt kunstenaar Anna Ostoya ons uit voor de serie werken *Invitations*. Zij drukt daarmee haar verlangen uit, haar verlangen om ons haar werken te tonen en mee te nemen naar de ideerijkdom die daarachter schuilgaat. Eén van de meest markante werken uit deze serie, *Invitations nr.15*, heeft de Kunstcommissie onlangs weten te verwerven. Dit kunstwerk is een semi-abstracte compositie, waarvoor Ostoya gebruik maakte van gesso board, acrylverf en drukwerk. Het werk toont Kubistische fragmenten, die de associatie oproepen met glasscherven of een soort van moderne variant op de aloude glas in lood-techniek. In het verlengde van deze gedrukte onderdelen is Ostoya verder gaan schilderen, waardoor de elementen niet langer los van elkaar staan van elkaar maar met elkaar in verbinding zijn gebracht.

Invitations nr. 15 is onderdeel van een serie aankondigingen voor de expositie 'Disclosures', een duotentoonstelling van Anna Ostoya (Krakow, 1978) en Barbara Leoniak. Zij leerden elkaar kennen in 1997, toen de jongere Ostoya na haar afstuderen aan de Parsons School of Art and Design in Parijs en aan de Städelschule in Frankfurt, terugkeerde naar Krakow voor een vervolgopleiding

bij Leoniak. Het was Ostoya die vele jaren later haar mentor vroeg om deel te nemen aan de expositie. En alhoewel Leoniak de eerste artistieke mentor van Ostoya is geweest, toont de expositie dat hun relatie als een niet-hiërarchische maar zeer veelzijdige verbintenis. Tegenwoordig wonen zij mijlenver uiteen: terwijl Leoniak in Krakow woont, vertoeft Ostoya in New York, alwaar onlangs de tentoonstelling *Disclosures* en Ostoyas eerder tentoonstelling *Exposures* waren.

Voor de tentoonstelling *Disclosures* schilderde Ostoya vier doeken, waarop Leoniak een reactie geeft met haar sculpturen. Met gemodelleerde stroken karton gedrenkt in hars geeft Leoniak een nieuwe interpretatie aan Ostoya's beeldspraak. Terwijl de figuren in Ostoya's schilderijen gefragmenteerd worden, reconstrueert Leoniak ze in fantasievolle antropomorfe vormen. De werken kunnen als autonome schilderijen en sculpturen beschouwd worden. Tegelijkertijd zijn ze te zien in relatie tot elkaar en dat toont hoe beide kunstenaars in hun onderlinge samenspel erin slagen om de hiërarchie te doorbreken, de vaak onderdrukkende realiteit te verpletteren en daden van solidariteit te verspreiden. Het zijn deze *disclosures*, die ons doen openstaan voor Ostoyas uitnodigende woorden. •

Invitations No.15, 2012
Collage op gesso board met
acrylverf en drukwerk
50 x 40 cm

Colofon

DNB Magazine is een uitgave van de Nederlandsche Bank.

Redactieadres:
DNB Magazine
Postbus 98, 1000 AB
Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN
Amsterdam
e Magazine@DNB.nl
www.dnb.nl

Hoofdredactie:
Flore Kraaijeveld

Eindredactie:
Marijke Hoogendoorn,
Simon de Wilde

Aan dit nummer werkten mee:
ANP Photo, Kees Hummel
(cover en dossier arbeids-
migratie in Europa), Rob
Meulemans, Henk Rougoor (In
Beeld), Alexander Strengers.

Vormgeving en druk:
Joh. Enschede (vormgeving)
Fd-Repro en Post (productie)
Drukkerij De Bink (drukwerk)

Abonnementen
Een abonnement op DNB
Magazine is gratis en
uitsluitend schriftelijk of
per e-mail aan te vragen.
Adreswijzigingen en opzeg-
gingen eveneens schriftelijk
opgeven.

Abonnementsadministratie:
DNB Magazine
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
Aanvraagmagazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB Magazine
mogen niet zonder toestem-
ming van de redactie worden
overgenomen.

Geluk is... het behalen van je eerste zwemdiploma. Foto van Henk Rougoor.